

Тема уроку 34 : Релігійне і церковне життя

З проголошенням незалежності України церковне життя пожвавлюється: йде помітне зростання кількості релігійних громад, будуються храми (лише у 1991-1994 рр. зведено та здійснювалося будівництво близько двох тисяч релігійних споруд), відроджуються монастирі, духовні навчальні заклади, недільні школи.

Філарет, голова УПЦ КП

Відносини з релігійними громадами та особами, які належать до різних конфесій, у країні регулюють Конституція України (ст. 35 — право на свободу світогляду і віросповідання) і Закон України «Про свободу совісті та релігійних організацій» від 23 квітня 1991 р., який підтверджує, що ніхто не може встановити обов'язкових переконань і світогляду. Не допускається будь-який примус щодо визначення громадянином свого ставлення до релігії. У законі закріплюється рівноправність громадян, незалежно від їхнього ставлення до релігії. Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа — від церкви.

Незабаром після проголошення незалежності визріла криза в православ'ї України, яке функціонувало на платформі РПЦ. Собор православної церкви в Києві проголосив автокефальність (незалежність), визнав себе Українською православною церквою (УПЦ). Собор звернувся до Московського патріархату з проханням визнати її в такому статусі. Але Московський архієрейський собор категорично відхилив прохання українського собору, а Філарет, який на той час уже мав патріарший титул блаженнішого екзарха, за таку постановку питання був підданий злісним нападкам. Таким чином Московський патріархат категорично виступив проти існування окремої незалежної Української православної церкви.

Частина українських єпископів провели у Харкові нараду, організовану РПЦ. Це зібрання назвали собором. Відповідно до настанов Московського патріархату предстоятелем Православної церкви в Україні призначили єпископа Ростовського і Новочеркаського, керуючого справами Московської патріархії Володимира (в миру Сабодан). Слідом за тим Україною прокотилася хвиля захоплення храмів і монастирів прибічниками Володимира, що нерідко супроводжувалося насильством. Унаслідок такого протистояння до РПЦ Московського патріархату відходить більш ніж 5 тис. церковних громад, низка монастирів.

Філарет не визнав цього рішення й утворив Українську православну церкву Київського патріархату (УПЦ (КП)). У червні 1992 р. відбувся об'єднавчий собор УПЦ(КП) і УАПЦ (яка діяла паралельно). Патріархом УПЦ(КП) (так вона фактично почала називатися після об'єднання) обрали Мстислава (в миру Скрипник), а його заступником — Філарета (в миру Денисенко). Та єдина

УПЦ(КП) тоді не склалася, того не побажав Мстислав, який невдовзі пішов із життя. Після його смерті розкол поглибився і, по суті, закріпився собором УАПЦ, на якому її патріархом обрали Димитрія (в миру Ярема).

Релігійне життя суспільства
Характеристика
• Найчисленнішими релігійними конфесіями, в Україні є православна церква та Українська греко-католицька церква (УГКЦ). • Закони, які регулюють релігійні відношення, - Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» (1991 р.), стаття 35 Конституції України
• Політизація релігійного життя. • Зняття заборон на релігійне життя, забезпечення свободи віросповідання. • Повернення до традиційних духовних цінностей. Збільшення кількості релігійних організацій, конфесій тощо. • Відродження культових споруд, будівництво нових храмів

Своєю чергою, на соборі УПЦ(КП) в жовтні 1993 р. патріархом цієї церкви обрали колишнього політрепресанта, українського правозахисника Володимира (в миру Романюк), а його заступником стає Філарет. У липні 1995 р. патріарх Володимир (Романюк) пішов із життя. Похорон патріарха переріс в Києві в справжню трагедію.

Тіло покійного патріарха поховали на тротуарі біля входу в головну браму Софійського собору.

Через певний час патріархом УПЦ(КП) на соборі вищих ієрархів церкви обрали Філарета. У 1997 р. РПЦ наклала на патріарха Філарета анафему, звинувативши у розколі.

Покійний патріарх Володимир, а потім Філарет порушували питання про об'єднання усіх гілок православ'я в одну. Їхні пропозиції знаходили розуміння в уряді, оскільки були спрямовані на консолідацію українського суспільства, передусім віруючого населення. Перша спроба домовитися про об'єднання і автокефалію УПЦ була зроблена під час візиту Вселенського (Константинопольського) Патріарха Варфоломія до Києва. Але Патріарх РПЦ Алексій зумів переконати Варфоломія не надавати автокефалії Українській православній церкві. І це питання відклали на 10 років, коли настали сприятливі умови для відновлення справедливості.

У 2007-2008 рр. керівництво УПЦ(МП) здійснило ряд кроків, спрямованих на закріплення та розширення самостійності від РПЦ, на розбудову відмінної від російської системи адміністративного управління церквою, на оновлення системи духовної освіти, подолання проросійських та політичних тенденцій всередині церкви. Але ці дії викликали спротив промосковських сил. А митрополита Володимира, який мав авторитет у великій кількості священників та мирян, поступово усувають від влади. Фактично була прискорена його смерть

через організацію неправильного лікування. У 2014 р. митрополитом УПЦ (МП) обрали єпископа Онуфрія (Березовського), який чітко слідував у фарватері Москви.

Таким чином, у православ'ї Української незалежної держави існує кілька течій (конфесій): УПЦ(КП), УПЦ(МП), УАПЦ, Православна старообрядницька церква, Українська православна апостольська церква, Українська реформаторська православна церква. Дві останні мають незначну кількість парафій. Крім того, низка церковних громад, зокрема в східних областях країни, підпорядкована безпосередньо Московському патріархату, тобто перебуває поза впливом патріархів, що функціонують в Україні.

У 2018 р. склалися реальні можливості об'єднатися всім православним конфесіям в єдину помісну Українську православну церкву. Вселенський патріарх Варфоломій і Собор визнали незаконним приєднання Київської митрополії до Москви у 1686 р., накладання анафем на гетьмана Івана Мазепу, патріархів УПЦ(КП) Філарета і УАПЦ Мстислава. Також було ухвалено рішення про надання томосу Українській православній церкві.

15 грудня 2018 р. у Софійському соборі відбувся об'єднавчий собор, на якому оголосили про створення помісної Православної церкви України. її предстоятелем став Митрополит Київський і вся України Епіфаній 5-6 січня 2019 р. ПЦУ отримала томос про автокефалію.

***Томос** — указ предстоятеля помісної православної церкви з деякого важливого питання церковного устрою. У томосах використовується урочистіший припис, ніж в інших патріарших указах, зі словами «Божою милістю» та ін. Зрідка томос видається з питань, що стосуються положень християнського віровчення. Але найчастіше такі документи стосуються церковного устрою.*

Документи розповідають

Рішення Священного Синоду Вселенського (Константинопольського) Патріархату

«Під головуванням його Всесвятості Вселенського Патріарха Священний Синод, зібраний на чергове засідання з 9-го по 11 жовтня 2018 р., вивчив і обговорив пункти свого порядку денного. Синод в присутності архієпископа Данила Памфілійського і єпископа Іларіона Едмонтонського, екзарха Патріарха в Україні, обговорив, зокрема, церковні справи України і після детальної дискусії постановив: підтвердити раніше прийняте рішення про те, що Вселенський Патріархат береться до надання автокефалії Українській Церкві. Відновити ставропігію Вселенського Патріарха у Києві, одну з його численних ставропігій в Україні, які існували там завжди.

Задовольнити клопотання по апеляції Філарета (Денисенка), Макарія (Малетича) та їхніх послідовників, оголошених розкольниками не з догматичних причин, відповідно до канонічної прерогативи Константинопольських Патріархів і в зв'язку з отриманням петиції від ієрархів і духовенства всіх автокефальних церков. Таким чином, вищезгадані особи канонічно відновлені у їх статусі ієрархів і священнослужителів, їх послідовники повернуті в лоно церкви.

Скасувати юридичні зобов'язання Синодального листа 1686 р., який був виданий в обставинах того часу і надавав право Московському Патріарху призначати Митрополита Київського, обраного асамблеєю священнослужителів його єпархії, який зобов'язаний славити Вселенського Патріарха як першого в ієрархії під час кожної служби, проголошуючи і підтверджуючи свою канонічну залежність від Константинопольської матері-церкви. Звернутися до всіх сторін із закликом уникати захоплення церков, монастирів та інших об'єктів, а також будь-якого іншого акту насильства і відплати, в ім'я миру і християнської любові.

Головний секретаріат Священного Синоду, 11 жовтня 2018 року».

- Які рішення ухвалив Священний Синод?
- Які наслідки мали ці рішення?

Розкол і негаразди у православних церквах призвели до швидкого скорочення прихильників православ'я. Натепер православними вважають себе лише половина населення України. Значна частина українців віддає перевагу протестантським церквам, які проводять доволі активну місіонерську діяльність.

Православна церква

Українська православна церква, підпорядкована Київському патріархату (УПЦ-КП)	Українська православна церква, підпорядкована Московському патріархату (УПЦ-МП)	Українська автокефальна православна церква (УАПЦ)
---	---	---

Кількість релігійних громад в Україні

Найчисленнішою неправославною християнською організацією в Україні є Українська греко-католицька церква (УГКЦ), що має найбільше прихильників у Західній Україні. На початку ХХІ ст. УГКЦ взяла курс на поширення свого впливу на всю територію України і перенесла митрополичу резиденцію зі Львова до Києва. Чимало послідовників має Римо-католицька церква в Україні (РКЦУ).

Значна частка вірян в Україні є прихильниками протестантських церков. Найбільші й найвпливовіші серед них Німецька євангелічно-лютеранська церква України, Українська лютеранська церква, Закарпатська реформаторська церква, що об'єднує прихильників кальвінізму. Євангельські християни (Собор

незалежних євангельських церков України) представлені двома найбільшими місіями — «Нове життя» і «Світло на Сході». Займаються переважно місіонерською і благодійницькою діяльністю. Близькими до них є баптисти. В Україні вони представлені цілим рядом спілок баптистських церков: Всеукраїнська спілка об'єднань євангельських християн-баптистів, Братство незалежних церков євангельських християн-баптистів, а також Рада церков, куди входять незареєстровані баптисти. Новий напрям у протестантизмі, що виник у ХХ ст., є п'ятидесятництво. Вони входять до Спілки церков християн віри євангельської п'ятидесятників України, Об'єднану церкву ХВЄ, Спілку вільних церков християн євангельської віри України, Церкву Божу України. Наймолодша з протестантських церков — Харизматичний рух церков повного Євангелія.

Візит Івана Павла II в Україну. Червень 2001 р.

Нехристиянські конфесії представлені прихильниками іудаїзму й ісламу. Найбільші мусульманські громади існують у Криму, де їх прихильниками є переважно кримські татари.

Важливою подією релігійного і церковного життя України став візит у червні 2001 р. глави Держави Ватикан, глави Католицької церкви Папи Римського Івана Павла II. Україна стала 123 країною, яку відвідав Понтифік. Згідно із програмою візиту відбулися зустрічі Папи і Президента України з представниками політичних, культурних, наукових та ділових кіл, зустрічі Папи з представниками Всеукраїнської ради церков та релігійних організацій, з громадськістю. Іван Павло II відслужив Божественні літургії за римським та візантійським обрядами в Києві та Львові.

Головним противником візиту Папи Римського в Україну була Російська православна церква і, відповідно, УПЦ (МП). Також УПЦ (МП) активно втрутилась у політичне життя країни під час виборів Президента України 2004 р. на боці кандидата у президенти В. Януковича. Вона влаштовувала хресні ходи, поширювала політичну літературу, священники церкви брали участь в агітації серед мирян. Активну роль священники УПЦ (МП) відіграли у сприянні агресії Росії проти України в 2014 р.

У березні-червні 2014 р. головним місцем збору і приховування озброєних російських спецназівців та бойовиків на півночі Донецької області став Святогірський монастир УПЦ (МП), м. Святогірськ Донецької обл.); осередками групування ворожих до України сил були церкви та адміністративні будівлі УПЦ (МП) в Криму — в Керчі, Феодосії, Севастополі, Сімферополі тощо.

- Коли була відновлена Київська митрополія Константинопольського патріархату?

Висновки

- Здобуття незалежності мало великий вплив на розвиток культури, що набув характеру національного відродження. Проте низка негативних явищ стримує поступальні кроки. Прилучення до світового культурного простору спонукає до активних пошуків ефективної моделі освіти та розвитку науки. Значний науковий потенціал України дає змогу відігравати не останню роль у прогресуванні людства. Проте недофінансування та неувага до науки з кожним роком зменшує ці можливості.
- Відродилось і активно розвивається церковно-релігійне життя, яке стало важливим елементом духовного та національного відродження України. У грудні 2018 р. постала єдина, помісна, незалежна Православна церква України.

Запитання і завдання

1. Що дало можливість Православній церкві України отримати Томос?
2. Обговоріть у групах і визначте причини міжконфесійних конфліктів в незалежній Україні.
3. Чим зумовлено швидке зростання числа протестантських церков?
4. Дайте характеристику змінам в релігійному житті України, що відбулися в умовах незалежності.
5. Обговоріть у групах. Чи впливає церква на формування цінностей сучасного українського суспільства? Якщо так, то яким чином?